

בענין ידות נדרים

(כלל אימתי מהני דין ידות לתקן דבריו שיחול נדרו)

איסור בחפצא, והכ"נ בקידושין נימא שאע"פ שהקפידה תורה שהיא תלקח ולא שיקח את עצמו [כלומר שתהא חלות הקידושין בה ולא בו] והוא אמר לשון שמקיח את עצמו מ"מ ליהני מדין יד שתלקח היא, וליחלו קידושין לכה"פ מספק כדמבעיא לר"פ (נדרים 1:1) אי יש יד לקידושין או לא⁴.

גם הק' האחרונים (ראה קה"י סי' יא) דבריש פ"ב דנדרים ובכמה דוכתינן מבואר דלר"מ דבעי תנאי כפול ולית ליה מכלל הן אתה שומע לאו אף בנדרים לית ליה, והאומר לא קרבן מה שלא אוכל לך אינו נדר, דלית ליה מכלל לאו אתה שומע הן לומר הא מה שאוכל לך יהא קרבן. וק', דהא ניחא דלא חשיב ליה לר"מ ביטוי שפתיים ממש, מ"מ הא לא גרע מידות נדרים, ונגמור דבריו כאי' אמר בפירוש הא מה שאוכל יהא כקרבן.

בשיעורי מרן הגרי"ז זצ"ל (ריש מס' נזיר) הק' אמאי בעינן לחידושא דכינויים תיפוק ליה מדין ידות, דלא גרע האומר 'אהא נזיק' מאומר 'אהא' ונזיר עובר לפניו, וכשם שבזה כוונתו ברורה והוי יד מוכיח כך בכל כינויים.

עוד צ"ב בדברי הר"ן (נדרים יד) דסובר דלא צריך קרא לרבות מתפיס בנדר, דלא גרע מידות, וקרא דכי ידור נדר דילפינן מינייה התפסה לאו לגופיה איצטריך אלא למעט מתפיס בדבר האסור. והנה מדבעי קרא למעט מתפיס בדבר האסור מוכח דמסברא אף זה חייל מדין יד, וצ"ב אמאי באמת נתמעט מדין ידות, ומה הגדר והטעם בזה.

כללא דמלתא, שמצד אחד מצינו מקומות רבים שנדר נדר בלשון שאינו מתוקן ומושלם ואפ"ה חייל נדרה מדין ידות נדרים, ומצד שני אנו מוצאים כמה וכמה מקומות שלא מועיל דין ידות לתקן דיבורו שיחול הנדר, וצ"ב הכלל בזה אימתי מהני דין ידות לתקן דבריו ואימתי לא מהני.

ריש נדרים (ב:) וליתני כינוי שבועות בתר נדרים, אידי דתנא נדרים דמיתסר חפצא עליה תנא נמי חרמים דמיתסר חפצא עליה לאפוקי שבועה דקאסר נפשיה מן חפצא. ובתוס' וא"ת מאי נפק"מ אי אסר חפצא עילויה או איהו אחפצא, וי"ל דלענין זה שאם היה אומר קונם שלא אוכל ככר זה לא אמר כלום וכן אי אמר גבי שבועה להפך. ר"ל דנדר בלשון שבועה ושבועה בלשון נדר לא מהני.

וכן כתב כאן הר"ן בשם ר"ח, ר"י מגא"ש, והרשב"א. אבל מביא דדעת הרמב"ן דתרוויהו מהני מדין יד, וכן נראה בריטב"א (ריש מכילתין סוד"ה וכתבו).

ובתוס' (שבועות כה. ד"ה מה) משמע דדעת רבינו אלחנן דמהני נדר בלשון שבועה ושבועה בלשון נדר מצד עצמו ולא מדין יד ולעולם בנדר חייל איסור חפצא ובשבועה איסור גברא², (ובריש הדיבור כתבו דשבועה בלשון נדר חיילא אחפצא ושייך איסור חפצא בשבועה, אבל בנדר לכוי"ע לא שייך איסור גברא³).

נמצאו ג' שיטות בדין נדר בלשון שבועה ושבועה בלשון נדר: א. שיטת ר"ח ודעימיה דלא חייל כלל. ב. שיטת הריטב"א והר"ן בשם הרמב"ן דחייל מדין יד. ג. שיטת תוס' בשם רבנו אלחנן דמהני אף לולי דין יד. וצ"ב שורש פלוגתתם.

עוד צ"ע לדעת הריטב"א ודעימיה דנדר בלשון שבועה מהני מדין יד, אי"כ אמאי אמר שמואל (קידושין ה:) נתן לה כסף ושוה כסף ואמר לה הרי את מקודשת וכי' הרי זו מקודשת, הריני אישך הריני בעליך הריני ארוסיך אין כאן בית מיחוש, וכי'. וברש"י (ד"ה אין כאן בית מיחוש) אין כאן אפי' ספק קידושין, דכי יקח כתיב ולא שיקח עצמו לה. וקשה, אמאי לא הוה קידושין מדין יד, דכשם שכתב הריטב"א דהאומר קונם עלי שלא אוכל בשר הרי זה כאומר הרי עלי שלא אוכל בשר שהבשר אסור עלי בקונם, הכא נמי להוי כאומר הריני אישך שהרי את אשתך, דנראה דדמי זה לזה ממש דבנדרים יש קפידא שיהיה הדבר אסור עליו כלומר שתהיה חלות הנדר בחפצא ולא על הגברא ומ"מ אע"פ שאמר לשון איסור על הגברא מהני מדין יד וחל

במשנה), וכדכתב הריטב"א (במשנה ריש נדרים) שהאומר דבר זה אסור עלי מהני מדין יד ומסיימים דבריו כקרבן אבל אם אמר שהייתה כוונתו לאסור כנבילה לא חייל נדרה דפירושיהם להקל.

³ בפשטות מפני שאינו חל על דבר שאין בו ממש ואיסור גברא הוי דבר שאין בו ממש שלא נאסר שום חפץ.

⁴ וכי תימא דכשאמר לשון שמקיח את עצמו קלקל את המעשה קידושין, בנדרים נמי נימא דכשאמר לשון איסור גברא קלקל את הדיבור נדר.

¹ בלשון הרמב"ן (ה: מדפי הרי"ף) נמי נראה דלרווחא דמילתא נקט דלא גרע מידות, אבל מעיקרא דדינא משמע דס"ל שאף לולי דין ידות חייל נדר בלשון שבועה או להפך.

² נראה דלשיטה זו אפי' יאמר שהייתה כוונתו לאסור דווקא באיסור חפצא חייל נדרה וכן להפך בשבועה, דלשיטה זו האומר קונם אמר בזה איסור חפצא והאומר שבועה אמר בזה איסור גברא ומה שמפרש אח"כ שהייתה כוונתו להיפך הוה דברים שבלב ואינם דברים. אבל למי"ד דמדין יד הוא דמהני, במפרש שכוונתו דווקא כפשוטו אפשר דלא חייל נדר ושבועה, כשאר נדרים שפירושיהם להקל (יח):

ומ"מ כל מה שהתפסה בדבר האסור מקלקלת הוא דווקא מחמת שגלתה התורה בפסוק ד'כי ידור נדר' שצריך שהנודר יגדיר את האיסור כאיסור חפצא ואינו נעשה כד מאיליו, (וכשלא התפיס אלא אמר רק דבר זה אסור עלי מהני רק מדין יד שגומרים דבריו כא"י אמר כקרבן) על כן כשמתפיס בדבר האסור הוי כמגדיר שהאיסור לא יהיה איסור חפצא ומקלקל בזה, אבל בלי הפסוק אין בדבריו כלום שכיון שהוא רוצה לידור ומהתורה חל איסור חפצא אין שום קלקול כשמוסיף שיהיה איסור גברא, שהרי הגדרת האיסור אינה תלויה בו אלא בתורה, ורק מחמת שהקפידה התורה שהנודר הוא שיגדיר את האיסור הוי קלקול כשמגדירו בצורה לא טובה. ולולי הסברא לחלק בין דבר הנודר לדבר האסור לא הוה ממעטינן דבר האסור, שמפני מה נלמד שהקפידה תורה שיתפיס בדבר הנודר ואין שום חילוק בין זה לדבר האסור, ולכך מצריך הריטב"א קרא וסברא.

וי"ל דלדעת הר"ן נמי לא מהני התפסה בדבר האסור אפי' מדין יד, מהאי טעמא שהגדיר את האיסור כאיסור גברא והתורה הקפידה שיהא הנדר איסור חפצא, ואע"פ שלדעת הר"ן עיקר נדר הוא גם במפרש איסור בלי התפסה ודי שיאמר דבר זה אסור עלי והוא עיקר נדר, ולא תלתה התורה את הגדרת האיסור דווקא בנודר, מ"מ מדהקפידה תורה שהמתפיס יתפיס דווקא בדבר הנודר ולא בדבר האסור ילפינן שביד הנודר להגדיר את האיסור וכשמגדירו באופן לא נכון לא חייל נדריה, [ולולי הפסוק מהני התפסה בדבר האסור, שלא היינו יודעים שבידו להגדיר את האיסור, ולא היינו מקפידים שיתלנו בדבר הנודר אלא שיאמר דברים שמשמע מהם כוונתו לידור, וזה משמע אף כשמתפיס בדבר האסור].

והנה קלקול זה הוא קלקול בחלות הנדר שנעשה שלא כתיקונו שהקפידה תורה שיהא איסור חפצא והוא עשה איסור גברא ולגבי איסור חפצא כא"י לא עשה כלום וכדכתב הריטב"א דהוי כאומר שיהא כדבר המותר, ועל כן א"א לתקן דבריו שיחול דבר אחר ממה שעשה, ולא יועיל כאן תיקון הלשון, שכל מה שמהני תיקון הלשון הוא כדי לקיים את מה שכבר אמר ולא בשביל שתחול חלות אחרת.

וא"ת א"כ האיך כתב הריטב"א (ריש פ"א) דמהני נדר בלשון שבועה מדין יד הא לשון שבועה הוא לשון איסור גברא ולאומר לא מהני דין ידות להפוך איסור גברא לאיסור חפצא.

וי"ל דסובר הריטב"א דלשון לא אעשה אינו מורה דווקא על איסור גברא אלא רק על עצם האיסור שאסור לו לעשות דבר פלוני, וכן להיפך שבועה בלשון נדר אין הלשון דבר זה אסור עלי מורה דווקא על איסור חפצא אלא שאסור לו

והנראה בזה, שדין ידות הוי חידוש רק בהלכות מעשה הנדר ולא בחלות הנדר, על כן קלקול שהוא במעשה הנדר ניתקן מדין ידות וקלקול שהוא בחלות הנדר לא ניתקן מדין ידות. שהרי החידוש דידות נדרים כנדרים נאמר רק בחלק של הדיבור נדר (שהוא המעשה נדר) ולא בחלות הנדר, שהרי האומר לשון שאינו גמור בוודאי דעתו שיחול נדר כתיקונו ככל נדר בעלמא אלא שלא סיים דבריו כראוי, והוי חסרון מצד מעשה הנדר בלבד ולא מצד חלות הנדר, וחדשה תורה שאע"פ שלא גמר דבריו כראוי ולא עשה מעשה נדר מתוקן מ"מ מהני להחשב מעשה נדר וחייל נדריה, אבל כשהחסרון מצד חלות הנדר שעשאו שלא כתיקונו א"א לתקנו שיחול דבר אחר ממה שעשה ואין מקור שמ"מ יחול איסור נדר. ונראה דכל הנך דלא מיתקנו מדין ידות משום שיש בהם חסרון בחלות הנדר שנעשה שלא כתיקונו וכפי שיתבאר.

הריטב"א (ריש פ"ב ד"ה חולין שאוכל לך) כותב וז"ל: פ"י שאומר מה שאוכל משלך יהא אסור עלי כאחד מכל אלו שהן דברים האסורין, לא אמר כלום, ואפילו משום ידות לא מיחייב מפני שתלה איסורו בדבר האסור איסור גברא והתורה אמרה 'כי ידור נדר' עד שידור בדבר הנודר שהוא איסור חפצא, ואע"ג דכי אמר דבר זה עלי אסור לחוד מיחייב משום ידות, התם משום דאמרינן מסתמא דאסור כקרבן קאמר אבל השתא דפירש כחזיר הפסיד דבורו הראשון, וטעמא דמילתא משום דחזיר ונבלה אין גופן אסור איסור חפצא אלא כי האדם אסור לאכלן, וא"כ, קונם דהוי איסור חפצא היכי שייך לומר שיהא איסורו כנבילה שהרי נבלה אין איסור בגופה יותר מהיתר דעלמא והוי כאומר ככר זה אסור כחולין שלא אמר כלום. וצ"ב, דפתח בפסוק ד'כי ידור נדר' דילפינן מינה שצריך לידור דווקא בדבר הנודר, ומסיים בסברא שלא שייך לידור בדבר האסור.

ונראה דהכי פירושו, דשיטת הריטב"א (כאן ובריש פ"א) דעיקר נדר האומר בתורה הוא שיפרש איסורו וגם יתפיסנו בדבר הנודר, [שיאמר דבר זה אסור עלי כקרבן], ומה שצריך להוסיף ולהתפיסו ילפינן לה מ'כי ידור נדר' עד שידור בדבר הנודר, שלמדתנו תורה בזה שהנודר צריך לפרש ולהגדיר את האיסור נדר שהוא איסור חפצא ע"י שיוסיף לומר שיהא הדבר כקרבן שהוא איסור חפצא, ועל כן כשהתפיס בדבר האסור לא מהני כיון שהגדיר את הנדר כאיסור גברא וקלקל בזה את דבריו הראשונים שאמר שיהא איסור בחפץ ועכשיו אומר שלא יהיה איסור חפצא אלא איסור גברא ולגבי איסור חפצא [שצריך לעשות] הריהו כאומר שיהא החפצא כדבר המותר שאף הנבילה שהתפיס בה אין בה איסור בחפצא.

ליהנות או לעשות פעולה בחפץ זה, ובין לשון נדר ובין לשון שבועה עיקר משמעותו הוא על עיקר האיסור שיהא לו ואינו מורה בדווקא על איסור גברא או איסור חפצא, ודווקא כשאומר זה כזה משמע שיהיה ממש כמוהו, ואם הדבר שמתפס בו אסור באיסור גברא משמעות דבריו היא שאף בדבר שנדר עליו יהא אף איסור גברא, והא לא חייל דלא שייך בנדר שיהא איסור גברא וכפי שנתבאר.

ומ"מ בעינן לדין 'ידות' כיון שלא ביטא בשפתיו את עצם הנדר שלא אמר שיחול איסור בחפץ, ומדין יד אנו גומרים דבריו כאי פירש שיהא החפץ אסור ויהיה בו איסור חפצא.

וי"ל עוד שבזה נחלקו הראשונים בדין נדר בלשון שבועה, דמ"ד דלא מהני ס"ל דהלשון איסור גברא הוא בדווקא והוי כמתפס בדבר האסור שהוא חסרון ב'חלות' שעושה איסור גברא ולא חפצא, ולא מהני דין יד לתקן את החלות.

ומ"ד דמהני ס"ל כמש"כ בדעת הריטב"א דאין הלשון משמע דווקא איסור גברא אלא איסור בעלמא הוא דמשמע, ומדין יד מתקנים דבריו כאי פירש איסור חפצא.

ודעת תוס' בשבועות דמהני נדר בלשון שבועה כעיקר נדר ואין צריך לדין יד, משום דס"ל כמש"כ בדעת הריטב"א דאין משמעות לשון שבועה דווקא לאיסור גברא אלא עיקר איסור הוא דמשמע, וס"ל עוד שהמילה נדר או קונם מפרשת את דבריו לאיסור חפצא והמילה שבועה מפרשת את דבריו לאיסור גברא, ואין שום חסרון בביטוי שפתיו.

ועל דרך זו יש ליישב אף משה"ק בקידושין באומר הריני אישך אמאי לא מהני מדין יד. די"ל שכיון שהקפידה תורה שיקח אותה ולא שיקח את עצמו הווי להו כשתי חלויות שונות, וכיון שעשה חלות זו א"א מדין יד לעשות חלות אחרת דהוי חסרון בחלות שא"א לתקנו מכח דין 'ידות'.

ועוד י"ל דאפי' אי גבי קידושין נאמר שלוקח אותה ומקח את עצמו חלות אחת היא שיהא הוא בעלה והיא אשתו, וההבדל הוא רק באופן שנוצרת החלות נישואין אי מצדו או מצד האשה, מ"מ לא קשיא, דדווקא נדרים שחלים בדיבור בלבד מאחר שתוקן הדיבור מכח דין ידות מהני שיחול הנדר, אבל קידושין שאינם חלים בדיבור בלבד אלא עם כסף, שטר, או ביאה, כשאמר לשון שמקח את עצמו אף המעשה כסף, שטר, או ביאה פועלים כמו שאמר דהיינו שהם מקיחים אותו, ועל כן אף אם נוסף על דבריו לשון המועיל שלוקח אותה א"א שתתקדש בזה, שאין מעשה כסף, שטר, או ביאה עם התוספת שהוספו על דבריו, ואע"פ שמצד הדיבור אפשר להוסיף מדין ידות מ"מ לא תהיה מקודשת שעדיין חסר את המעשה קידושין.

ולגבי המעשה כסף, שטר, וביאה, ודאי דהוי חסרון בחלות, שאע"פ שסוף הדבר הוא שתהא היא אשתו והוא בעלה מ"מ כשלוקח אותה חל הדבר בדרך אחת וכשמקח את עצמו הוי דרך אחרת. והמעשה עושה את הדרך ולא רק את החלות שבסוף, על כן כיון שהוא אמר שיפעל המעשה בדרך אחת א"א שאותו מעשה יפעל בדרך אחרת, וא"א שיחולו הקידושין והוי חסרון בחלות שא"א לתקנו מדין ידות וכפי שנתבאר.

והנה הריטב"א (ריש פ"א) מק' אמאי מהני נדר בלשון שבועה כגון קונם שלא אוכל בשר, הא הוי דבר שאין בו ממש דהאכילה לית בה ממש, ותניא (נדריס יג): שהנדרים אינם חלים על דבר שאין בו ממש. ומתרץ דכיון דמדין ידות נדרים הוא דחייל אינו חל על האכילה עצמה כמו שאמר אלא כמו שאנו מוסיפים על דבריו מדין יד, דאנו מוסיפים כאי אמר 'הרי עלי שלא אוכל בשר שהבשר אסור עלי בקונם' והבשר הוא דבר שיש בו ממש, משא"כ באומר איני מדבר ואיני מהלך שאפי' נוסף שהדיבור והאכילה אסורים עלי בקונם שוב הווי דבר שאין בו ממש, ולא חייל נדרה.

וכן משמע דעת התוס' (שבועות כ. ד"ה שלא בסוה"ד) שמחלק בין שלא אוכל בשר לבין שלא אישן, שבראשון מזכיר את הבשר ויש בו ממש על כן אפי' לא אמר קונם בשר עלי שלא אוכלנו אלא רק קונם שלא אוכל אסור, אבל בלא אישן שהשינה אין בה ממש אינו אסור א"כ יאמר קונם עיני בשינה שהעיניים יש בהם ממש. והר"ן (נדריס טו): מביא את דברי התוס' אף לגבי האומר ישיבת סוכה עלי דהוי נדר אע"פ שישבה הוי דבר שאין בו ממש, מ"מ כיון שהזכיר את הסוכה והסוכה יש בה ממש חל הנדר על הסוכה.

וצ"ב כיון דהאומר שאיני אוכל לא הוי נדר מצד עצמו אלא רק מדין יד שמוסיפים על דבריו שיהא האוכל אסור לו, א"כ אף באיני ישן ואיני מדבר נימא דכיון דחזינן דכוונתו לאסור על עצמו שינה ודיבור נוסף על דבריו מדין יד כא"א אמר קונם פי לדיבור או עיני לשינה.

ולמשנ"ת מובן היטב שכשלא הזכיר כלל את פיו ורגליו ולא כלל אותם באיסור, א"א מדין יד לחדש בהם 'חלות' איסור שהוא לא עשה וכמשנ"ת, משא"כ באומר שלא אוכל בשר שמשמעות דבריו אינה לצורת האיסור אלא לסוף הדבר שיהא אסור לו לאכול, ובין אם תהיה צורת האיסור איסור גברא ובין אם תהיה איסור חפצא הריהי כלולה בדבריו, כשאנו מתקנים דבריו מדין יד שייחשב שביטא בשפתיים את צורת האיסור שתהיה איסור חפצא אין זה דבר שאינו כלול בדבריו אלא רק שלא התפרש בשפתיו, על כן אפשר לתקן את הביטוי שפתיים מדין יד שזהו עיקר דין יד שאפי' חסר בביטוי

שפתיים הוי נדר, והרי אין כאן חלות חדשה או אחרת שלא כלולה בדבריו. (ולשיטת התוס' (שבועות כה.) אף בלי דין יד הוי איסור חפצא שבמילה קונם מתפרשת צורת האיסור, אבל בלא אישן הקונם יכול לפרש שתהא צורת האיסור שהשינה אסורה [וזה דבר שאין בו ממש], ואינו יכול לפרש שיהא איסור בדבר שכלל לא דיבר בו).

וכמו כן תתבאר בדרך זו מח' הר"ן והר"ף (ריש פ"ג דשבועות) בענין התפסה בשבועה, דדעת הר"ף דמתפיס בשבועה אינה שבועה, בין שנשבע על דבר ואמר על דבר אחר זה כזה, ובין שנשבע חברו ושמע ואמר ואני כמוך, ומבאר הר"ן דלא שייך התפסה בשבועה או משום דהתפסה שייכא דווקא בדבר שהוא איסור קדושה שהוא נמשך ונתפס ושבועה איסור גרידא היא וא"א להתפיס בה, או דאף באיסור גרידא אפשר להתפיס אלא שבשבועה לא חל שם תואר על הגברא לומר שהוא אדם המושבע ולא שייך ביה התפסה⁵, ומשום יד נמי אינה שבועה דדווקא בדלא אסיק דיבוריה מסקינן ליה אן מדין ידות, אבל הכא הא אסיק דיבוריה שאמר ואני כמוך. אבל הר"ן עצמו חוכך להחמיר במי ששמע חברו שנשבע ואמר ואני כמותך שתהא שבועה מדין התפסה או מדין יד.

וצ"ב א. במאי פליג על הר"ף דתהוי התפסה בשבועה ב. מאי קאמר דהוי שבועה מדין התפסה או מדין יד, הא אי מודה לטעם הר"ף דלא שייך התפסה בשבועה א"כ מדין יד נמי אמאי מהני הא כבר כתב עליה דהר"ף דכיון דהתפסה בשבועה לא מהני אף מדין יד לא מהני כיון דאסיק לדיבוריה, וקצת תימה שנמצא חולק עם הר"ף בתרתי א. אי שייך התפסה בשבועה ב. אי שייך דין ידות בדאסיק דיבוריה.

והנראה בזה בהקדם באור ענין התפסה שאין זה רק לשון נוסף לעשות נדר אלא הוא מעשה אחר שונה במהותו ועניינו, דמפרש הריהו יוצר איסור חדש ע"י נדרו אבל המתפיס אינו מחדש ובורא איסור אלא ממשיך איסור קיים על החפץ שרצה לאוסרו, [או דרך המשכה שממשיך את האיסור או שקושר את שני הדברים שייעשו אחד וממילא מתפשט האיסור על הכל] וסובר הר"ף דכיון שהמתפיס לא חידש איסור א"א לחדש ולברא לו איסור מדין ידות שחידוש ובריאת איסור היא חלות שונה ממה שאמר ומדין ידות א"א לעשות חלות שונה ממה שאמר, ועל כן סובר הר"ף שאחר שאין התפסה בשבועה וכטעמים שכתב הר"ן א"א גם שתועיל התפסה מדין יד כיון שסיים דבריו לחלות שאינו מועיל וא"א מדין יד

לעשות חלות אחרת ממה שאמר, וזהו באור דברי הר"ן דהכא אסיק דיבוריה, דמשו"ה לא מסקינן ליה בדרך אחרת שתיווצר חלות אחרת.

אבל הר"ן סובר שאע"פ שהתפסה עצמה חלה באופן שהתבאר דרך המשכה או קישור ואין בה חידוש ובריאת איסור, מ"מ עיקר פירוש לשון התפסה אינו לגוף ההתפסה דהיינו להמשכה או לקישור, אלא שמבטא בשפתיו שיהיה דין חפץ זה כדיני החפץ שמתפיס בו, וכשאומר שיהיה כמוהו יש בדבריו דברי התפסה להמשיך איסור או לקשר את החפצים שיתפשט האיסור גם על השני, ועל כן סובר הר"ן שאע"פ שבשבועה לא חל שם תואר על הנשבע מ"מ כיון שבטא בשפתיו שרוצה שיהיה דינו כדיני הנשבע הראשון והראשון יש לו איסור שבועה מהני ההתפסה [בדרך קישור] שיתפשט עליו האיסור אע"פ שהוא חיצוני, משום שהאיסור לא מתפשט מאיליו אלא ע"י דיבורו שהתפיס ששמע שתתפשט השבועה גם עליו וזה שייך גם בדבר חיצוני.

ומוסיף הר"ן שאפי' נאמר שהתפסה עצמה לא שייכא בשבועה מהטעמים שכתב, מ"מ מהני התפסתו מדין יד כיון שעיקר משמעות לשונו שתהא שבועה גם עליו, ואע"פ שפשטות משמעות דבריו שתחול השבועה דרך התפסה, מ"מ אין בדבריו משמעות שתהא דווקא התפסה אלא העיקר שתהא עליו שבועה, על כן אע"פ שלא הוציא שבועה בפיו גומרים דבריו מדין יד שייחשב כמי שהוציא שבועה בפיו וחדש שבועה על עצמו, שאין זה סתירה לדבריו ואפשר שתהא שבועה חדשה זו בכלל עיקר דבריו ושייך ביה דין ידות לתקן דיבורו שיחולו עיקר דבריו.

ונמצא שחלקו הר"ף והר"ן בדבר אחד דלהר"ף משמעות דבריו דווקא להתפסה וזה לא יתכן בשבועה כפי שפירש הר"ן, ומהאי טעמא גופא אף לא מהני מדין ידות דהוי חסרון ב'חלות', ואילו הר"ן סובר דעיקר משמעות דבריו לעצם האיסור ולא לדרך שבה יוצר ועל כן שייך ביה התפסה, ואפי' אי התפסה לא שייך ביה מהני מדין יד דהוי חסרון בדיבור ולא בחלות וכפי שנתבאר.

ומשה"ק הגר"י ל"ל כינויי נדרים כנדרים תיפו"ל משום ידות דהא ניכר שדעתו לידור, כבר הק' כעין זה מהר"י קורקוס (פ"ד ה"ב ממעשה הקרבנות) למה הוצרכו לומר שכינויי קרבן כקרבן תיפו"ל משום דגמר בלבו, ותיריך ד"ל דהוציא בשפתיו גרע וכמצינו בקידושין (ו) דעסוקים באותו ענין ונתן בשתיקה

הנשבע לא שייך שע"י שהם כאחד יחול איסורו על הנקשר בו כיון שהוא חיצוני לו.

⁵ הבאור בזה ע"פ משי"כ הריטבא (ג: מדפי הר"ף ד"ה כתב רבינו) דגדר התפסה הוא שקושר את שני הדברים לעשותם כאחד וממילא חל איסור האחד על הנקשר בו והכא כיון שהאיסור אינו במהותו של

שהוא לשון תנאי מדכתיב הוא יתחטא והוי כאילו כתיב אם יתחטא בו יטהר ולא כתיב ויתחטא ויטהר ואז הוי ציווי כמו ורחץ וטהר. וגם תירוצם צ"ב כדלעיל דמה בכך שהוא לשון תנאי וכי יש כאן חסרון אומדנא או חסרון דיבור.

והנראה לי בזה על פי מש"כ החזו"א (הל' קידושין סי' לח סק"ז) בסוגיא דיד לקידושין (נדרים 10:) שכשאמר לשון שאינו מבורר הוי חסרון בגמירות דעת כיון שיכול להשמט. וי"ל דר"מ סבר דבכל מכלל לאו חסר בגמ"ד ולכך לא דיבר בפירוש רק דרך שלילה, ובאמת שכך הדרך בעולם שכשמדברים בדבר שאין בו גמירות דעת אין מדברים עליו בפירוש אלא בדרך השלילה, ועל כן אף בתורה כשלא דברה בדרך החיוב רק בדרך השלילה א"א ללמוד מזה מה שלא התפרש שמא בדווקא לא פירשה התורה כדי שלא נלמד ממנו, ועל כן כשאמרה תורה בלשון אם⁶ יתחטא אילו לא היה מתפרש קרא דיואם לא יתחטא הו"א שבדיעבד אינו מעכב או שדי בשלישי או שביעי בלבד, אבל למאן דפליג אדר"מ מק' שפיר דדי בחד צד ללמד על הצד השני שאין נחשב חסרון לדבר בדרך השלילה, וכן בעניין שתויי יין ופרועי ראש קשיא לר"מ דלמא בדווקא לא פירשה התורה שאם כן יהיו במיתה לומר שאין בהם עונש מיתה רק שיעורר עליהם קטרוג שיוכל לגרום למיתתם, דאחר שכך הדרך שכשמדברים בעניין שאינו גמור אין מדברים עליו בפירוש רק דרך שלילה אף כשהתורה מדברת דרך שלילה הרי זה משום שהדבר הנלמד במכלל לאו אינו מוחלט.

וממילא מובן מה שאמרו הראשונים דבמקום דליכא לספוקי כלל בכוונתו מודה ר"מ דמכלל לאו אתה שומע הן, דכל מה דמדבר בדרך השלילה לא הוי גמירות דעת הוא במקום שע"ז יכול להשמט שלא כוון בדווקא ללמד הן מכלל לאו, אבל במקום שאין שום מקום להסתפק בכוונה בודאי שיש לו גמירות דעת ומודה ר"מ דמכלל לאו אתה שומע הן כמי שאמר בפירוש.

ומיושב עפ"ז היטב דלא שייך לר"מ שיועיל נדר במכלל לאו מדין ידות, דכיון שלא גמר בדעתו לאסור אף אם חסרון הדיבור מתוקן מדין ידות, א"א שיחול נדר בלי גמירות דעת. ועל פי דרכינו נאמר דחסרון גמירות דעת הוא חסרון ביחלותי שלא גמר בדעתו שיהיה אסור, וא"א מדין יד לתקן חסרון שהוא ביחלותי, על כן לר"מ לא הוי נדר כלל.

הו קידושין ואי אמר לשון שאינו מועיל (אפי' כשכוונתו ברורה לקידושין) לא הו קידושין, וה"ה גבי קרבן אע"פ שגמר בלבו סגי מ"מ כיון שאמר לשון שאינו מתוקן גרע. ולפמשנ"ת אף קושיית הגרי"ז מיושבת בזה דכיון שאמר לשון מקולקל דמשמע שיהא דבר אחר שאינו נזיר הוי חסרון בחלות, וא"א מדין יד לעשות חלות אחרת ממה שאמר.

עוד התקשינו לעיל לר"מ דלית ליה מכלל לאו אתה שומע הן ובנדרים נמי סבר הכי מ"מ אמאי לא מהני מדין יד.

הנה בעיקר הענין דמכלל לאו אי אתה שומע הן התחבטו האחרונים (ראה קוב"ש ב"ב תלו-תלה) בטעמו אי משום דהוי חסרון אומדנא, דכיון דלא כפל דבריו בפירוש דילמא לזירווא בעלמא קאמר ולא לתלות את המעשה בקיום התנאי, או דהוי חסרון דיבור דגזיה"כ היא בתנאי שיפרש את שני הצדדים ובנדרים הוי חסרון בדין ביטוי שפתיים. אולם בין כך ובין כך אין זה מספיק לכל העניינים שנתלו בגמ' בהאי עניינא, דודאי קשה לקבל שיש חסרון אומדנא בנדרים שאם אין כוונתו לנדר אין כלל משמעות למה שאמר ולא שייך דלמא לזרוזי בעלמא קאמר, ואי הוי חסרון בביטוי שפתיים יקשו שיטות הראשונים (נדרים יא:) שיש אופנים דמודה ר"מ בנדרים דמכלל לאו אתה שומע הן משום דליכא לספוקי בכוונתו, ואי טעמא דר"מ משום חסרון בביטוי שפתיים האידך מתוקן החסרון ע"י שאין ספק בכוונתו.

גם קשה בסוף פרק שבועת העדות (שבועות לו:) דמקשינן אדר"מ מנא ליה דשתויי יין ופרועי ראש במיתה הא קרא ולא ימותו קאמר ובמכלל לאו ילפינן שאם יכנסו שתויי יין ופרועי ראש יהיו במיתה ולר"מ דלית ליה מכלל לאו אתה שומע הן מנ"ל שהם במיתה. וצ"ב וכי יש שם חסרון אומדנא או שיש שם דין דיבור, ואפ"ה מקשינן מינה עליה דר"מ דלית לן למילף מיתה במכלל לאו.

וכן קשה בעיקר הסוגיא בקידושין (סב.) דפריך לרבנן דר"מ מקרא דהוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי ואם לא יתחטא וכו' אמאי צריך לכפול דברו הא מכלל הן אתה שומע לאו ודי ברישא דקרא דהוא יתחטא וממילא ידעינן שאם לא יתחטא לא יטהר. ומק' התוס' (ד"ה בשלמא) תימה מה ענין זה למחלוקת אפילו לר"מ למה לי והלא בהרבה מקומות כתיב 'ורחץ במים וטהר' ולא הוצרך לומר ואם לא ירחץ לא יטהר, וי"ל דלא דמי דהתם מילתא דפשיטא כיון דמצוה הוא שצוה הקדוש ברוך הוא אם לא עשה לא יצא, אבל הכא משמע קצת

⁶ אלא כשבא הדבר בלשון ציווי כגון ורחץ במים וטהר ודאי שאין צריך לפרט שאם לא יטבול לא יטהר משום שאין זה דיבור בדרך השלילה אלא בא לומר את המצוה וממילא ודאי ידעינן שאם לא קיים מה שאמר הכתוב לא יצא ולא נטהר

⁶ אבל כשבא הדבר בלשון ציווי כגון ורחץ במים וטהר ודאי שאין צריך לפרט שאם לא יטבול לא יטהר משום שאין זה דיבור בדרך השלילה אלא בא לומר את המצוה וממילא ודאי ידעינן שאם לא קיים מה שאמר הכתוב לא יצא ולא נטהר

שא"א לאוסרו, או באופן שא"א לאסור בו, לא הוי נדר, ולא נתחדש בזה דין ידות שיחול נדר כתיקונו.
ומילתא בטעמא היא דבשלמא כשיש חסרון במעשה שייד לתקנו כדי שיחול מה שגמר בדעתו, אבל כשהחסרון בחלות א"א שיחול דבר אחר ממה שעשה או שגמר בדעתו.

עלה בידינו כלל חשוב בדיני ידות, שכל החידוש דידות נדרים כנדרים נאמר רק במקום שהחסרון הוא במעשה הנדר שלא גמר דבריו או שאמרם באופן שאינו מתוקן, אבל כשיש חסרון ביחלות' בין שלא גמר בדעתו לאיסור, או שאסר דבר

השי"ת יצילנו מטעות ויורנו דרך הישר אכ"ר.